

състояние да дадат подобна спокойна оценка, поради полемичния си характер. Въ вестниците, а по-малко и в списанията, се сблъскаха противни мнения на народни просветители, революционери и църковни дейци, така че тенденциозни статии и по-малко бележки с преиначени факти не бяха изключени, ако трябва да служат за „национални и пропагандни цели“. Борбата, която се водеше в печата, беше борба на идеи и макар че твърде често нашите публицисти влизаха в остри спорове, в жарки полемки, които по-малко преминаваха границите на коректността и приличието, това твърдеше не за лични или групови интереси, а защото в своето искрено старание да помогнат колкото се може повече на отечеството си бяха заклени и увлечени до такава степен, че смътаха само път, начертан от тях, единствено удобен за разрешението на националните въпроси. Днес едва ли би могло да се хвърли подозрение върху някое периодично издание от тази епоха, че съзнателно е увреждало българските интереси. Вредни за българската кауза може да се смътат само издаваните от властта на български, вилаетски вестници. („Дунав“, „Едирне“, „Солун“). Дори ползущите се с известни привилегии от турското правителство (освобождаване от пощенска такса, субсидии и пр. вестници) като „Турция“, „Источно време“ (редак. Лафан Ханли), или издържаните от протестантите месечна и седмична „Зорница“ не са увреждали на българската кауза. Наистина, те защитаваха турската официална политика при известни случаи и до известна степен или прокараха протестантска пропаганда, но би било крайно несправедливо да се отречат техните желания и усилия да помогнат за облекчаване тежката участ на българското племе. Кой би могъл да отрече заслугата на в. „Турция“ в изхода на църковната борба и усилията му да се извоюват за българското племе щогове човешки права, или ползата от „Источно време“, което в епохата на народните движения клеймеше турските насилия, или пък значението на „Зорница“, която през руско-турската война е служела като единствено средство за осведомяване българите за онова, що става по света?

Когато църковната и освободителна борба навлезе в решителна фаза, най-силни упръци и остри нападки си отправяха цариградски и емигрантски вестници, както и емигрантски вестници помежду си. Тези пламенни полемки се дължат само на силното увлечение на първите български публицисти. Защото всички те бяха добри българи, голъми патриоти. Всички те милеха за родината си и желяха освобождението ѝ. Мненията, обаче, по съдствата, които трябва да се избират за осъществяването на тази мечта, бяха различни. Споретът се водеше предимно около два въпроси: духовното и политическо освобождение.